

דורנו מול שאלות הנצח קווים להשכפת עולם

דמו אותך ולא כמי ישך
ונשוך לפי מצקייך,
המושילוך בלב חיוונות
כחך אשר בבל-זקינוט

(שיר הצעודה)

במבוא

דורנו

מה עבר על האנושות במשך ארבעים שנה מהתרע"ע עד התש"י! שתי מלחמות עולם. אוסטריה התפוררה ובמקומה כמו מדינה עצמאית אוחdot. נפלת הממלכה הروسית הצארית ונסדה המדינה הסובייטית. תקופת בניין ותקופת סטאלין, המהפכה הסינית ותוכחותה. הודה הקיסר הגרמני, נוסדה הרפובליקה היימרית, היטלר יסד את הריך השלישי, הביא מבול של דם ודמע על העולם ונפל. האימפריה הבריטית הפכה לחבר עמים תוך יותר על שטחים גדולים. ההשפעה הרוסית פשה מזרחה, מערבה ודרומה. נפלו הכתרים מעל ראשי רוב המלכים בעולם. ארצות הברית עלו לעמלה שליטה בין עמי המערב, והשפעתן חדרה למזרח הקרוב והרחוק. התעווררו העמים הקולוניליים. נפרדו הודו ופקיסטן ושתיהן נכנסו לזרה הפוליטית בעמים עצמאיים. התפוררה האימפריה העותומנית. נולדה תורכיה החדשה ונתבצ'רה כלפי פנים וככלפי חזק. נוצרו מדינות ערביות עצמאיות. צמחה התנועה היהודית הלאומית תוך תלאות קשה. נאבקה ויכלה ותקם את מדינת ישראל. נעשו שני נסיעות גדולות לארגן את כל העמים באירגון בין מדיני כולם.

חלו שינויים כלכליים כבירים. מטבעות איתנות הפסידו את כל ערפן. הופיעו המכוניות והמטוסים. עלה הנפט והיה לגורם כלכלי מכרייע. נוצרו התעשיות הכימיות והפרמצבטיות. הומצא החנקן המלאכותי, החומרים הפלסטיים והגומי הסינטטי. חומר גלם שונים קיפחו חשיבם, אחרים עלו תחתיהם למדרגה ראשונה. נחרשו ערכיים כלכליים ונוצרו חדשים. כמו קרטלים וטראוטים גלוים וסודים. השתנו שיטות מסחריות בין לאומיות. השוק הכספי שינה צורתו ובמידה ידועה את מקומו. עברה מההפקה על השיטות המוניטריות. התערבות המדינות בכלכלה נעשתה לדבר רגיל לא רק בארצות טוטליטריות וסוציאליסטיות כי אם גם בארצות קפיטליסטיות. כמעט אין אرض אשר לא עברו עליה אינפלציהות ודפלציות לסירוגין.

הudeau הגיע להשגים מרוביים. כל מדעי הטבע ניצלו היטב את המכשלה שירים החדשניים שהומצאו. מראית הכוכבים במרחקים שלא חלמו עליהם אנשי הדור הקודם ועד בדיקת חלונות וחלקיים — שאת בטנותם קשה לתאר — הרחיב המדוע את הקפו בכל ענפיו. מדע הרפואית התקדם באצדי ענק וגילתה את הסיבות של מחלות רבות ופיתחה שיטות מלחמה בהן. על ידי כך עלה אורך החיים הממושך של בני אדם בשיעור ניכר. מדעי הרוח ליוו — ולפעמים גם איפשרו — את ההשגים האלה. נוצרו שיטות עיוניות אשר שניו את כל הגישה לבני עיות יסוד של המדוע. הפסיכולוגיה חדרה בתחום הטמייד של "מתחת לשף הכהדה". הטכניקה חוללה שינויים כבירים בעבודות ייצור ובפערותilot הרס. אין לנו יודעים בשעה זו מה מצפה לאנושות עם ח'זו תפרוץ מלחמת עולם שלישית.

הרשימה הזאת דוחקה היא מלאה שלמה. אולם דיה לציין את הקרי-קע אשר עליה גדל דורנו. לא היה — וויש להניח שלא יהיה — דור של בניו שווים באופיים. שונים האנשים בשכלם ובמעשייהם. ביצירתם וברצונם. בנטיותם לטוב ולרע. במזגם וברמתם. בהשכלהם: בשאיפתם. ישנים אנשים ריקים. לא כדאי להם לבסס את החיים על שאיפה לערכיהם. "נתעורר וננהנה כי מחר נמות". יש דוגלים בנסיבות ותכליתיות. אחרים נתפסים למיסטיים. יותר מדי הכרות רציונליות מתעדדרו לעיניהם. אולי ימצאו אושר בכניסה לפירדוס. זה שואף לכוח וזה שואף לעוזר. לעומתם عملים אחרים למצוא בקיושי את לחם ואת מיהם ומתווך צרה ומצוקה אינם מתפנים לשום דבר מחוץ לדאגת פרנסתם. המתפניהם מבססים את מחשבותיהם על השקפות המוכתבות על ידי צדותיהם. הולכות, איפוא, ומתחזקות התנעוות הרדייקליות בפוליטיקה. ורדיקליסם מזה מולד רדייקליסם מזה. מחריפה מלחמת המעמדות. הפילוסופיה נתרחקה מתפקידה להדריך את האנושות והפכה לעניין של חזגים מצומצמים הלומדים את שפת הסתר של שיטותיה השונות והמנוגדות. ריבוי התורות הפילוסופיות מעיד על מבוכת הדור. נאוקרטיניזם, ניאו-ויטליזם, ניאופוזיטיביזם, ניאורייאליזם, ניא-אוטומיזם, אירציאונליזם, פרגמטיים, אקסיסטנציאליזם. אנשים נתפסים לשיטות חומרניות בתחום היחסטוריה ואילו לשיטות

פילוסופיות חומרניות כמעט אין כבר מצדדים. לפני התקופה الأخيرة הזאת, כאמור : לפני חמישים עד שבעים וחמש שנים הייתה האנושות בטוחה עצמה. או הגזימה בערכת השיגיה ואפשרותיה. "המدع כבר פתר כמעט כל הבעיות ואין לפפק שעtid הוא לפטור את שאריתך". "תנו לי זמן מים וכי מיללים ידועים ואני אברא אדם". מיד אחריו כן השתנו פני המدع. מה שהיה נראה בטוח נטהרער. עקרונות חדשים ושיטות חדשות נתגלו. תורה היחסיות המיחודה ותורת היחסיות הכללית. תורה הקנטים. הרדיו-אקטיביות והליך הנובע ממנה. חקירת גרעיני האטומים והפיכת אטום לאטום אחר. החיפוש אחרי תורה השדה האחידה. תגליות חקירות ומחשובות שינו את יסודות המدع. ובאיilo לשם הקבלה בין המדע ובין ההיסטריה החיצונית נוצר אי ביטחון גם בשדה המדע. ונראה כי האמת המדעית היא דוגא בספקות זו ולא בביטחון המודמה של הדור הקודם. גודלו וחזקתו של המדע הוא דוגא שאינו מהס להרים כל מה שנבנה במשך מאות שנים אם הכרות חדשות מעידות כי ההיסטוריה היא צורך בניה חדשה. ועומד דורנו ומסתכל :

הביטחון הפוליטי אבר. שני מחנות עומדים זה מול זה וכל אחד מהם מודיע בתחמושת העוללה לגורום כלו לעולם כולם. בתחום התוכנות זו של הענקים משול כל עם כשלעצמם לאבן בפסיפס. ואנו מה הוא... הביטחון הכלכלי נתערע. ארץ ארץ ומשבריה. האינפלציה גוזלת את החסכנות והדרלציה גורמת לאבטלה. דלות גורמת תדריר לסבל עשר אינו מקנה ביטחון לבעים. לא הארץ הקפיטליסטית ולא

הסוציאליסטיות הצלicho למנוע מאזרחייהן צרה ומצוקה. המדע התקדם בתקופה קצרה יותר مما שהתקדם אי פעם בשנים כה מעטות. אולם אם הביאו התקדמות זו בכנפיו ביטחון לחוי אדם או לפחות ביטחון בהכרותיו העייניות ? נהvox הוא. השגי המדע הגודלים והחדשים עלולים לשמש מכשיר להרס ולאבדון. וגם הכרת האמת היא ממנה ולהלאה.

ושואל הדור מה נעשה במצב זה : כלום נשב בחיבור ידים ונחכה ונראה מה ילד יום ? ושם נתפלל ונ��וה שהעולם יבו על תיקונו בדרך הטבע או בדרך נס. שמא נפעל בכוחות אנוש ונשנה בידינו פני

העולם. ואולי אין טוב לאדם אלא שידאג לעצמו וינית לאחרים את הדאגה לזרות. ואולי מקום הפרט הוא בתוך הכלל ואסור לו להתנכר לצרכי עמיתו. היכן האמת ואייך יגיע אنسח להחלטתו? בכוחו הגינו או בכוח רגשותיו, על פי יצרו או לפי אינטואיציה.

תשובה אחת ברורה: לא מtopic גישה מקרית. הבעיות כבירות מדי. פיתרון (הנכון או המוטעה) עשוי להכריע בתנאים ידועים לא רק את חייו של הפרט כי אם גם את גורלה של חברה שלמה ואולי של עם שלם. דרישות ידיעות יסודיות ומקיפות. مثل למה הדבר דומה, לרופא המתפל בחולה. ברגעים ספורים הוא מגיע לדיאגנוזה ולחילתה על הטיפול. כי שניים רבות למד אנטומיה, פיסיולוגיה, ביולוגיה, פתולוגיה, פיזיקה, חימיה, בקטריאולוגיה ופרמצנטטיקה וכו' וכו'. ידיעותיו מקיפות את כל שאלות הגוף ולא מעט שאלות הנפש. הוא יודע את האברים הגידים והבלוטות. אבל כל זה לא היה מועיל אילמלא הייתה לו מעיל לידע את פרט, ידיעה כוללת של האדם. הוא מוכחה להבין את מהות האדם.

וזאת ציריך כל דור להבין שעשה שהוא עומד בפני בעיותו: מהות העולם ומהות האנושות. דורנו, שהועמדשוב בפני בעיה זו על כל חומרתה, על אחת כמה וכמה. אין להגיע להחלטות על שאלות היום אבל לhattעך קודם בשאלות הנצח. כל צעדיהם של בני אדם מובידיים אותם בדרך ידועה לקרה מגמה מסוימת. מי שלא קבע את המגמה יילך בדרך בלתי נכונה. כל צעדיו יהיו בלתי נכונים. מאין בא העולם ולאן הוא הולך. מאין בא אנוש ולאן הוא הולך. אם לא נדע להשיב על שאלות אלו לא תהא לנו אף שרות לקבוע את מגמותנו. ממילא לא תהא לנו אפשרות לכזון את צעדינו. לפיכך, על כל אדם לחפש את התשובות על שאלות הנצח הללו. חובה כפולה ומכופלת על בן ישראל.

ישנה דת אחת האומרת: "מלךתי אינה בעולם הזה". דת כזו יכורי לה לנסתות تحت "לקיסר מה שמגיע לקיסר ולאלהים מה שמגיע לאלו-הים". לא כן היהדות. על אף כל החשיבות אשר היא רוחשת לעולם הבא היא רואה את תפקיד האדם (כפי שנשナル להוכחה) בעולם הזה.

האם קיימת השקפת עולם של היהדות?

וישנה דת אחת פטאליסטי. בן דת זו רשי הינה להشير לאלהות את פיתרון הביעות. גם לזה מתנגדת היהדות. היא דורשת מן האדם פעילות, התאמצות תורה לתיקון העולם. "צרייך אדם לעמל ולעשות בשתי ידייו והקב"ה שולח את ברכתו" (מדרש תנומה ויצא). אין מנוס, איפוא לבן ישראל מלהתעמק בשאלות הנצח. הוא יידע כי לא נמצא את דרכו לשאלת היום אם לא יכוון את הליכתו. ותקות רבת יש לו למצוא בהדות את מורה דרכו כי תורה חיים היא.

אולם חנאי אחד קיים. כל דור מדבר בלשונו הוא. כל דור שואל גם את בעיות הנצח בשפתו הוא. בשפטו הוא שואל דרונו: האם אין העולם אלא תוהו ובוהו אשר בתוכו כל תקנית אפשרית, או העולם מסודר על יסוד חוקיות ויש טעם ויש סיבה לכל דבר? האם נברא העולם על ידי בורא או נוצר מלאיו? ואם נברא מה ייחסו של הבורא לעולם? האם האסונות ממנה, מדוע הוא שולח אותם? ואם בני אדם אחראים למעשיהם, כיצד יתכן חופש בחירה ברשות בורא עולם כל יכול? ושוב: חופש בחירה לשם מה? כיצד עושים בו שימוש. האם קיימת הדרכה והוראת דרך ומה ישיג האדם ומה ישיג העולם אם בני אדם ישתמשו בחופש הבחירה לפי הדרכה זו. כל זה רוזח דרונו ללמידה בשפטו הוא. לפי מושגיו הוא. לפי ההכרות המדעית שלו. אין גאון בעולם אשר התשובות מוכנות בפיו. מחוות כל אדם ללמידה ולהתעמק, להחקור ולדרosh, על מנת למצוא את התשובות. ואשרי מי שתשובותיו מתחדשות לבניין אחד אשר אין בו פרצים.

האם קיימת השקפת עולם של היהדות?

האם יש בהדות בניין אחד מוסכם וקבוע של השקפת עולם? ואין כוונתנו ליהדות — ליברלית או מתקנת — כי אם ליהדות המסורתית, ליהדות שמקורותיה בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה. ולא מתוך שרירותן אנו דנים בהדות זו דווקא כי אם משני טעמים חשובים: ראשית, משוכנעים אנו שתורה זו יוצאה מה' אלוהינו ולפיכך אין לבני אדם זכות לשנותה. (עיין בפרוטרוט בפרקם "גilio שכינה") תורה מן השמים" ואילך). שנית, כל תרבות שבulous נתונה להשפעות זרות, וכל וחומר לבני ישראל אשר ישבו אלף שנים בתחום עמים

ורים. ולפיכך כל מה שאנו פונים למקורות יותר צעירים, פחות אנו בטוחים כי תשובה היהדות בפייהם ולא תשובה מזוגה מינים שונים. ואולם אם נפנה למקור העתיק ביותר, לספר הספרים, נהיה בטוחים שעל דעתם היהדות ורק עליהן אנו סומכים.

נשאלת איפוא השאלה: האם מקורות היהדות משיבים לנו תשבות על השאלות הנצחים? לכארה זה מובן מלאיו. דת ישראל מחזיקה באדם מלידתו ועד מותו. מקיפה אותו מצוות מן הבוקר עד הבוקר, ביום חול ובימי מועד. עליכן לא יתכן שלא תענה על השאלות שככל אדם צריך לשאול. אולם כשהאנו מסתכלים בהיودות המסורתית, אנו מוצאים באוצרה דעתות מנוגדות תכליות ניגוד. ובכל זאת אמרו חז"ל ALSO ואלו דברי אלוהים חיים. והרי דוגמאות אחדות מתוך מרובות: אנשי הקבלה מצד אחד, כגון מחבר הספר "שיעור קומה" אשר חישב כביכול את ארכה של הורוע הגטואה של אלוהים וגדלה של היד חזקה וכדומה. ואנשים כהרמב"ם מצד שני, שביעיניהם ניסיון לשווות לקב"ה ש מ"ץ של גשמיות הנהו סטייה מן התפיסה היהודית. והרי ההבדלים היוסדים בין הרמב"ם ובין ר' יהודה הלוי, או הפולמוס החരיף בין הרשב"א ובין תלמידי הרמב"ם; המרחק הרב בין השקפות העולם של החסידים והמתנגדים. ובכל המקרים האלה עמדו בראש שני המהנות אנשים שהיו זכאים לדבר בשם היהדות המסורתית.

אף הספרות העשירה על "עיקרי האמונה" והפולמוס הרב שבנה, מעידים מה קשה לקבוע דעתה אחידה ומוסכמת. הרמב"ם קבע שלושה עשר עיקרים והיו לו מתנגדים חריפים. אפילו ר' יצחק אברבנאל שהגן על הרמב"ם מסיק שאין כל ערך לקביעת עיקרים. היהודי חייב להאמין בכל מלה שבתורה ואין להבדיל בין דברים חשובים ובין אחרים שם כאילו פחותי ערך ("ראש אמנה" ע' 29). שמעון בן צמח דוראן (קדמה בספר איוב ח) ובעקבותיו ר' יוסף אלבו (ספר העיקרים) קבעו רק שלושה עיקרים. הרחיק לכת משה מנדרסון ז"ל — ובעקבותיו אחרים — הטוענים שבכלל אין בהיودות עיקרים מוחלטים. טעותו בולטת לעין. הן העיקרים של נצחים ה', בריאת העולם, בורא אחד יחיד — תורה מן השמים — ועוד — משתקפים בכלל דף שבתונ"ר. לא יפלא איפוא כי בסופו של דבר סתר מנדרסון את דברי עצמו ובספר

הקריאה שלו לילדיו ישראל הדפיס את שלושה עשר העיקרים של הרמב"ם. אלא במקום אני מאמין ניסח: אני מודה כיאמת ויציב Ich erkenne für wahr und gewiss

שני הדברים — הבדלים בהשקפות בכל וחילוקי הדעות בקביעות העיקרים בפרט — הם תוצאה של דבר יסודי שלישי. בעצם ציריך להכתב במפורש או ברומו בשער כל ספר העוסק בפילוסופיה יהודית — "הנסתרות לה' אלוהינו". מה שנסתיר רק הוא ב"ה יודע". ואין הוא רוצה שאנו נדרوش "מה למעלה ומה למטה מה לפניים ומה לאחרור" (חגיגה יא). "והנגולות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" (דברים כט: כה). התורה ניתנה לכל העם. לחכמים ולאנשים פשוטים. והיא ניתנה לכל הדורות, לבבלי שכל ולבבלי רגש. לאנשים שאר לאור שכם ילכו ולאנשים המודרכים עלידי רגשותיהם. לנוהים אחרי הנסתיר ולנמשכים אחרי הגלויה והידוע בלבד. אין התורה נועלת שעירה בפני זה או זה. "תורה צוה לנו משה, מורשה קהילת יעקב" (דברים לג: ד). הפסוק מאשר: עיקר התורה הוא הצו. ("לעשות את כל דברי התורה הזאת"). התורה היא מורשה לכל בני קהילת יעקב ולא לפילוסופים ולהוגי דעתם בלבד. לפיכך אין פלא ש"דברה תורה כלשון בני אדם" (ברכות לא וועד), בלשון שהיתה מובנת לכל שומעה וכל קוראה והשאירה להגוי דעתות ללימוד מן הנאמר על הבלתי נאמר.

זה מסקנות שונות:

אם יאמר אדם "יגעת ומצאתי את כל פסקי ההלכה לתרי"ג המז' וות" — תאמין. "יגעת ומצאתי את כל היסודות של הפילוסופיה הדתית היהודית" — אל תאמין.

כיצד? העיקרים של הנצרות הקתולית ברורים וקבועים הם לפחות מבחינה תיאורטיבית. הקונסולים קבוע או האפיפיור פסק. הקביעה והפסק מכrüים. אין נוצרי קתולי רשאי לקבוע עמדת אחרת. זה פירוש המונח "אורחותוכסיה". הוא מורכב מן המילים היוונית "אור" — תוס" ו"דוקסה" שפירושן "הדעה הנכונה" "בה"א" הידיעה. ישנה דעה אחת. עלייה יש חותם. היא הנכונה ואני אחרת. דבר דומה זהה — להבדיל — אפשר לומר על הצד הلاقתי של היהדות. נקבעו

אלפי הלוות. יתר על כן נקבעו כללים לפסוק את ההלכה בשאלות חדשות. ואפילו לגבי שאלות שטרם נשאלו. גם זה אינו מונע את כל הספקות. ברור שתמיר יהיו בכל זאת חילוקי דעתות בין חכמי ההלכה. אולם היוצאים מן הכלל, אינם אלא מאשרים את הכלל. היהודי יודע איך ינהג. והוא יכול למצוות את המקורות העונים על כל שאלה ההלכתית. ואם קיימים חילוקי דעתות אין הם נוגעים לבasis היסודות הקובעות את מהלך התהיתם.

התורה ציוותה להקים מוסד עליון אשר יקבע את ההלכה בכל השאלות השניות במחולקת. אבל לא היה קיים ולא יכול לקום מוסד עליון שיקבע השफת עולם מוסמכת. כי מוסד עליון מוסמך ומחייב בניו על מה שכותב בספר דברים יז: ח ואילך. וכל הפרשה ההיא מדברת רק על ענייני ההלכה. ולפיכך גם האזהרה היא כלפי "האיש אשר יעשה בזדון לבתיו שמו" (יז: יב), והגמר לומדת מכאן שאין זkan מררא חייב עד שיוראה לעשות" (סנהדרין פ). אמרו מעתה: היהדות המסורתית ומצבי דמותה מאוחדים כולם בשמרות התורתן, החוקים והמשפטים, מצוות עשה ומצוות לא תעשה כללות כחמורות. כי הכל מודים בכלל של "תורה מן השמים". אולם בפרט הפילוסופיה הרתית חלוקות הדעות, אף על פי שכמה עיקרים יסודיים-יעוניים מוסמכים הנה.

בקביעת הכללים האלה אני הולך בעקבות מורי ורבותי הגדולים אשר מימיהם שתייתי. ר' עזריאל הילדהיימר ז"ל ותלמידיו התנגדו בתקיפות לשימוש במלה אורתודוכסיה. בשעה שנודה באשכנז "אגודת הרבנים המתקננים", לא הצטרכו אליה כי אם התנגדו מצדם בא"ג אגדת רבנים מחזיקי הדת" ("gesetzestreu", בלע"ז). ואם אמריקה עדות ורבנים מכובדים קוראים לעצם "אורתודוכסים", הרי אין הם מתכוונים למשמעות המילולית של אותו ביטוי. כוונתם היא אך להבדיל ביןיהם לבין ראים שם "שמרנים", שרבם מהם רחוקים משמרות הדת להלכותיה וקרובי לרפורמה, והחרדים לא מצאו ביטוי ברור וחזק אחר להדגיש את הניגוד ביןיהם לבין "שמרנות" זו. ומורי ורבי ר' זלמן ברוך דבינקוב ז"ל נוהג היה לומר: "זכותה ומולתה של היהדות שאין שתי

دعות ברכה על שאלות הלכתיות מכריעות. קיימים חילוקי דעתות בפרטם, אבל ישנן הכרעות. אילמלא אחדות זו בכל המצוות הקבועות את ההלך חיינו שעיה-ישעה, כי או התפלגה היהדות מזמן לכדי תות ולפלגים רבים. הודות לאחדות זו בשאלות ההלכה, גם ההבדלים הגדולים בגישות הפילוסופיות לא יכולו לנו". ומודיע ורבינו פרופ' דוד צבי הופמן ז"ל מוכיד בהקדמה לפירשו על ספר ויקרא (פרק א' דף 6) את דבריו ר' שמואל הנגיד ב"מבוא התלמוד": "והגדה הוא על פירוש שיבוא בתלמוד על שום עניין שלא יהיה מצויה. וזה היא אגדה. ואין לך ללמד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת. ויש לך לדעת שככל מה שקיים חכמיינו זיל הלה בעניין מצויה שהוא מפני משה רבנו ע"ה שקיבל מפי הגבורה. אין לך להוציאך עלייך ואין לך גרווע ממנה. אבל מה שפירושו הפסוקים כל אחד כפי מה שנודמן לו ומה שראה בדעתו — לפי מה שיעלה על הדעת מון הפירושים האלו למדים אותם והשאר אין סומכים עליהם".

התשובה על השאלה "האם קיימת השקפת עולם של היהדות" אומرتה איפוא: בשאלות יסודיות אחדות אין כל חילוקי דעת. לאחרות אין לקבוע דעה מוסכמת או מוסמכת. אבל אין זה פוטר דור דור ודורשינו מלחשש את התשובות גם על השאלה האלו. נהפוך הוא. דיבורת תורה בלשון בני אדם זה ייב כلدור להבין אותה ולהסבירה בשפטנו. ב תורה עובדות ואנו מצוים לדעתן, ב תורה מצוות ואנו מצווים לקיימן. ידיעה זו וקיים זה מביאים את האדם לידי השדראת התורה שבכווחה הוא מшиб על שאלות הנצח תשיבות המבוססות על התורה ועל ההלכה. לעומת זה צריך למעט בביבטום השקפת העולם על דברי אגדה גרידא. הזכרנו לעמלה את דבריו ר' שמואל הנגיד וכבד קדם לו הירושלמי: "אין למדים מן האגדות"¹ (ירוש" פ"ב ה"ז) ורב Hai גאון אומר: "אין סומכין על האגדה" (אוצר הגאנונים חנינה ס: סז). ביזא בו רב סעדיה גאון: "אין מביאין ראייה מן האגדה" (מילואים לאוצר הגאנונים עמ' 65). ומה טעם? גם בהלכה גם באגדה הורישו לנו חז"ל הרבה דעתות המתנגדות זו לזו. ובכוננה.

¹ לאמור: אין זומה דרך לימודנו באגדה לדרך לימודנו בהלכה.

כיו הם לא רצו ליטול משום דורר את האפשרות להתחדש ולהשתכלל על ידי לימוד כל הדעות והבנתן. אולם בהלכה העניקה לנו כללים אשר לפיהם אנו יודעים איזו דעתה היא הקובעת. לא כן בדברי האגדה. שם מסרו לנו את כל החומר העשר ללא הכרעה ולא קביעת כללים. ולפיכך אם חוקר מבסס דעתו על אגדה פלונית הרי יכול חברו לסתור דעתו על יסוד אגדה אחרת. לא באננו לומר שלא נוכיר דברי אגדה בכלל. ודי וداعי נזקק לאוצר העשיר והנשגב של האגדה אך לא נביא מתוכו הוכחה אלא אס מכתה שדעה פלונית אינה חידוש "יש אין" כי אם כבר הובעה בעבר הקדום.

דברים אלה מסבירים את שתי התופעות אשר עמדנו עליו: הם מסבירים מroud יכולו הוגי דעתות שונות להגיע לש侃ות שונות זו מזו. ומדובר בכלל זאת לא חדלו בכל הדורות לבקש תשבות על

השאלות הנזחיות ולהגיע לידי השקפת העולם של היהדות.

אם גם הספר הזה מצטרף לניסיונות אלה, אויב ברור שהמחבר לא בא לומר "קבלו דעתני". אין זכותו ואין רצונו בכך. הוא נותן לקורא את המקורות אשר עליהם הוא מתבסס. במידה שהוא מביא דברי תורה הריהם לפי הכלל "אין מקרא יוצא מידי פשוטו" (שבת סג), דברי הלכה נזכרים לפי ה"משנה תורה" של הרמב"ם ולא לפי "שולחן ערוך". הסיבה היא שהייה צורך להזקק גם לפרקים שאין השולחן ערוך. ולא רצוי להביא פעמי דברי הרמב"ם ופעמי דברי השולחן ערוך. המחבר מביא דעתות מורייו ורבותיו בשמן. אף הוא מביא את דעתותיו הוא. וכל מגמתו לעורר את רצון קוראו להתעמקות נוספת וללימוד המקורות.